

МУЛТИМЕДИЈАЛНИ ПРОЈЕКАТ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА ПОЖАРЕВАЦ И КРИМИНАЛИСТИЧКО ПОЛИЦИЈСКЕ АКАДЕМИЈЕ У БЕОГРАДУ

Драгоцено сведочанство о развоју казненог система Србије до 1918.

● *Пројектом „Казнено-поправни заводи у Србији - пример пожаревачког Казненог завода, 1853-1918“, осим истоимене изложбе историјских докумената отворене прошлог четвртка у Галерији савремене уметности у Пожаревцу, предвиђена и израда монографије у три тома, као и штампање сета архивских фотографија/разгледница*

Поводом обележавања 150 година постојања, рада и деловања Казнено поправног завода „Забела“, а у оквиру Пројекта под називом „Казнено-поправни заводи у Србији-пример пожаревачког Казненог завода, 1853-1918“, у организацији Историјског архива Пожаревац и београдске Криминалистичко полицијске академије, у Галерији савремене уметности отворена је изложба историјских докумената. Посетиоци ће, све до

Др Ивана Крстић Мистрицеловић

6. априла моћи да се упознају са државно правним оквиром, казним системом у Србији 19. века, квалитетом и условима живота у казнено поправним заводима, као и са женама - осуђеницама и политичким осуђеницама.

Свечаном отварању изложбе присуствовали су: саветник потпредседника Владе и министра унутрашњих послова Александар Живковић, председник Скупштине града Бојан Илић, пуковник Милован Васић, заменик команданта Центра за обуку копнене војске и Гарнизона Пожаревац, затим проф. др Радован Радовановић, представник Криминалистичко полицијске академије, потпуковник Душко Милојевић, директор Војног архива Министарства одбране Републике Србије, Драган Вучићевић, председник Вишег суда у Пожаревцу, изасланик преосвештенства епископа браничевског протојереј Душан Марковић, мр Дејан Новаковић, управник КПЗ „Забела“ у Пожаревцу, Владислав Божиловић, управник КПЗ у Ђуприји, чланови Већа, одборници, директори јавних предузећа и установа...

ЕВРОПЕИЗАЦИЈА СРБИЈЕ У 19. ВЕКУ

Архивска грађа, њено представљање јавности грађанима даје простор за преиспитивање њиховог односа према прошлости.

Осим изложбе, овај пројекат обухвата и израду монографије, као и штампање сета архивских фотографија, односно разгледница. Ауторски тим чине доцент др Ивана Крстић Мистрицеловић, мр Невенка Кнежевић Лукић, проф. др Радован Радовановић и проф. др Радомир Зекавица са Криминалистичко полицијске академије у Београду, као и др Драгана Милорадовић и мастер Јасмина Живковић из пожаревачког Историјског архива. Сви они су на основу историјских докумената дали општу слику развоја и уобличавања српске државе и њеног казненог система до 1918. године.

Боравак затвореника у лошим условима, без довољно хране и воде, дневне светлости, ваздуха, биле су уобичајене појаве у казним установама у Србији 19. века.

У име Криминалистичко полицијске академије присутнима се на отварању изложбе најпре обратила доцент др Ивана Крстић Мистрицеловић, која је напоменула да је целокупна прикупљена историјска грађа сегментирана, хронолошки раздељена.

„Србија је и у 19. веку настојала да се европеише, да достигне високе стандарде развијених западноевропских земаља у свим областима, па и у области кажњавања и казнене политике. Карактеристика прве половине 19. века јесте опште неуређено стање, непостојања казних завода са систематичним приступом кажњавању, обзиром да се тада смарало да се починилац одеђеног злочина, кривичног дела, мора казнити, односно над њим је вршена одмазда. Ђорђе Ценић је читав живот посветио казним заводима и теоријски и практично и од тада Србија на све могуће начине покушава да уреди стања у неуре-

Јасмина Живковић

ђеним заводима. Нажалост, у томе је успела само донекле, с обзиром на то да је на два ограничавајућа фактора упорно наилазила. Први је био недостатак финансија. За изградњу завода у којима би се казна издржавала по прогресивном систему, био је потребан новац. Држава је увек имала неке прече ствари, тако да су осуђеници увек остајали скрајнути. Други ограничавајући фактор био је недостатак стручног кадра. За примену тог система било је потребно имати људе за управнике казних завода и ту се помак може уочити тек на самом прелазу из 19. у 20. век, рекла је доцент др Крстић Мистрицеловић и додала да још увек има простора за продубљивање сазнања о казненом систему и о казним заводима у том периоду.

НАДАЛЕКО ПОЗНАТА СОБА 11

Више архивскиње Историјског архива Пожаревац др Драгана Милорадовић и Јасмина Живковић, вршиле су вишемесечна, опсежна истраживања архивске грађе у архивима Србије и издвојиле документа која осветљавају установу казненог дома, ред, дисциплину, рад, жене са друштвених маргина, као и политички тренутак који је стварао бројне кривце, који су издржавали казну у пожаревачком затвору, а били су претходно писци, министри, председници влада, професори.

ДИРЕКТОРКА ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА ПОЖАРЕВАЦ ДР ЈАСМИНА НИКОЛИЋ:

Добра основа за даље научно изучавање

Темељи Казнено поправног завода у Забелу, онаквог каквог га данас познајемо, постављени су половином 19. века. Највећи део грађе везан за функционисање Казненог завода у периоду од 1853. до 1918. године налази се у Историјском архиву Пожаревац и у Архиву Србије. На основу необјављене архивске грађе и релевантне литературе, аутори су изнели све значајне, интересантне и битне карактеристике квалитета и услова живота у пожаревачком Казненом заводу.

Иницијатор, идејни аутор и организатор мултимедијалног пројекта под називом „Казнено-поправни заводи у Србији-пример пожаревачког Казненог завода 1853-1918.“ је директорка Историјског архива Пожаревац др Јасмина Николић. Обележавања 150 година трајања, рада и деловања Казнено-поправног завода „Забела“, по њеним речима, представља значајан друштвено културни чин, који објективно превазилази границе Града Пожареваца и постаје догађај од изузетног значаја за систем казнене политике и свеукупни систем Републике Србије. Таквом одређивању погодује не само чињеница да је у Пожаревцу постојао Казнени завод од пре 150 година, већ и укупни резултати, које је он остваривао у овом дугом временском периоду.

„Сто педесет година трајања једног Казнено поправног завода јесте драгоцен податак за стање у овој области на ширем подручју, а још више за идентитет и особености Града Пожареваца и његове околине. Отуда се Историјски архив Пожаревац у сарадњи са

Др Јасмина Николић

Криминалистичко полицијском академијом у Београду, подухватио активности на истраживању и проучавању историјата настанка и функционисања ове значајне институције у оквиру казнено васпитне политике Србије у периоду од 1853. године до данашњих дана, кроз вишегодишњи мултимедијални пројекат који обухвата три изложбе архивских докумената и монографију у три тома.

По речима Јасмине Живковић, по својеврсном тамничарском чувењу, надалеко позната соба број 11 у пожаревачком Казненом заводу, условно речено „уогстала“ је значајна имена ондашње српске политичке, образовне, интелектуалне, привредне елите, углавном оне која се замерила владајућој династији и државној политици.

„Увреда владара и његове породице, штампарске кривице, борба за социјалне идеје и радничка права, сумњиви стихови и пробле-

Станојевић, надарени Бранислав Нушић, песник и бард песнички Владислав Каћански, дипломата и професор Правног факултета у Београду Миленко Веслић, али и случајно приведен пожаревачки трговац и политичар Александар Николајевић. Пожаревачки казнам стекао је епитет првог српског универзитета због значајног броја угледних имена од пера, писмених и школованих људи, који су због и најмање погрешно написане речи или какве опаске, сматрани опас-

Подршку у његовој реализацији пружио је Град Пожаревац. Пред вама је прва целина о историјату ове установе до 1918. године, о раду казнено поправних завода у Србији, посебно пожаревачког Казненог завода у 19. веку. Сачувана је фрагментарна архивска грађа, што је самим тим чини вреднијом у смислу сведочанстава из периода стварања ових институција. Свако од аутора овог мултимедијалног тима понудио је део својих истраживања и анализа у оквиру овог трогодишњег пројекта проучавања историјских извора о казнено поправним заводима у Србији и на примеру КПЗ „Забела“ у Пожаревцу. Дакле, понудили смо систематизовану причу о казним заводима на примеру овог завода, којом се ствара истинита слика прошлости, а што је добра основа за даље научно изучавање ове теме. Анализирајући прошлост, у њој проналазимо она прогресивна хтења чији се смисао проверава у садашњости, а представља и темељ за крупнија прегнућа у будућности. Сто педесет година Казнено поправног завода у Пожаревцу несумњиво је заједнички јубилеј свих казнено поправних завода у Србији, нагласила је др Јасмина Николић, која је уједно и отворила изложбу у Галерији савремене уметности.

Након тога отвара се питање квалитета живота унутар затворских зидина. Статистика осуђеника пружа нам занимљива сазнања о њиховој старосној структури, преовлађујућим кривицама, понашању, кажњавању или награди. Осуђенице су углавном своје затворске осуде издржавале за дело крађе, убиства, ванбрачне деце, банкротства, кривоклетства, али и за врачење, паљење, насилну изнуду или пак поновну удају и поред живог и неразвијеног мужа. Побуде за дело убиства мужа, хотимично убиство, убиство са предумишљањем, тумачило се жениним неверством, прељубништвом, лаком поводљивом женском природом, занемарујући да је узрок исто тако могао бити испољавање својине мужа над женом, злостављања, наносење тешких телесних повреда, повреде у браку и слично.

Ово је само део информација које о животу осуђеника у пожаревачком Казненом заводу пружају изложена архивска документа. На нама је да их објективно вреднујемо, анализирајући историјску вертикалу, време некад и сад, узроке и последице, евентуалне рецидиве прошлости, покушавајући да сагледамо начин размишљања и останка у затворској средини која свакако представља посебан социјални, нормативни, културолошки систем живљења.

У музичком делу програма наступиле су солисткиње Музичке школе „Стеван Мокрањец“ у Пожаревцу Марта Благојевић и Љубица Миладиновић, уз пратњу професора хармонике Ивана Младеновића.

М. П.

Са отварања изложбе

матични новински чланци, предначили су у корпусу политичких, социјално неприхватљивих понашања и дела за која су законом биле предвиђене казне затвора, робије отежаног затвора. Уважени политички прваци су Стојан Проквић, Никола Пашић, Ђорђе Генчић, актери Тимочке буне Коста Таушановић, Пера Тодоровић, зачетник социјалистичке промисли Светозар Марковић, затим народни учитељ Васе Пелагић, проф. Драгиша

ним по актуелну политичку и владајућу елиту, нагласила је, између осталог, Јасмина Живковић.

Политичко осуђеничку елиту чиниле су и жене. Поред Ленке Книћанин, Лујзе Витковић, свакако је најпознатија политичка осуђеница била Јелена Илка Марковић, која је у затвор доведена по осуди за кривично дело покушаја агентата на краља. Као и Васе Пелагић, Марковићева је свој живот скончала у пожаревачком Заводу.